

Molekulární základy nádorového onemocnění

Protoonkogeny a Onkogeny
Nádorově supresorové geny
Imortalizace buněk

Molekulární podstata nádorového bujení

Nádor vzniká ze společné buňky, ve které byl - mnohdy desítky let před vznikem viditelného nádoru - zahájen program neregulovaného dělení.

Maligní transformace buňky probíhá přes akumulaci mutací ve specifických třídách genů.

Existují dvě třídy genů (onkogeny a nádorově supresorové geny), které dohromady tvoří jen malou část celé genetické výbavy, ale hrají hlavní úlohu v zahájení procesu tvorby nádoru.

Ve své normální konfiguraci řídí životní cyklus buňky, tj. sled dějů, při kterých se buňka zvětšuje a dělí.

Protoonkogeny, onkogeny, nádorové supresory

Protoonkogeny jsou normální buněčné geny mající základní význam ve fyziologii buňky.

Hrají úlohu především v regulaci životního cyklu buněk:

- Buněčného cyklu
- Buněčné proliferace
- Diferenciace
- Apoptózy

V průběhu evoluce dobře konzervovány a jejich přítomnost v normálních buňkách všech vyšších organismů předpokládá, že mají základní význam v buněčné fyziologii.

Kódují proteiny, které hrají klíčovou na různých úrovních **integrace mitogenních signálů nesených růstovými faktory a hormony**.

Jsou-li modifikovány, ať na strukturální nebo kontrolní úrovni, začnou se chovat jako **onkogeny a podporují vývoj nádoru**.

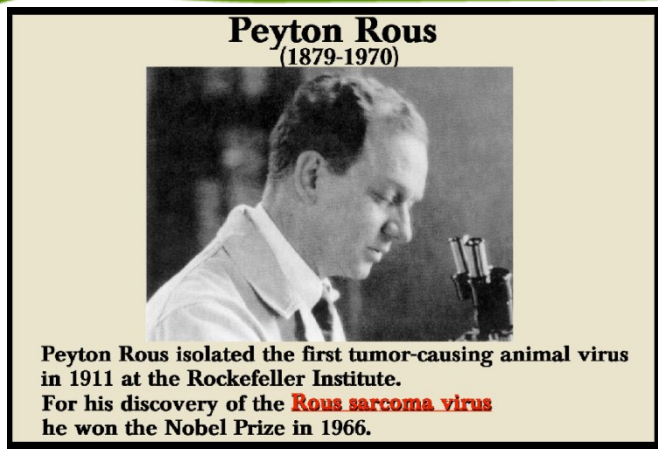
Onkogeny jsou mutované nebo aktivované protoonkogeny

Proces karcinogeneze zahrnuje změněné exprese nebo funkce protoonkogenů na různých stupních transdukce signálů.

Nádorově supresorové geny zabraňují abnormální buněčné proliferaci a ztráta jejich funkce podporuje růst nádorů (pRB, p53).

Objev onkogenů, onkogenní viry

Byla objevena řada genů odpovědných za vývoj nádorů. Na porozumění maligní transformaci má zásluhu zejména široká škála dřívějších prací s onkogenními viry.

První tzv. **Onkogen s r c** (*sarcoma*) byl izolován z viru Rousova sarkomu u kuřat. Virus Rousova sarkomu patří mezi **retroviry** a má dvě rozdílné části: část kódující proteiny odpovědné za replikaci viru a část kódující **s r c** gen umožňující vznik nádorů *in vivo* u kuřat. Normální kuřecí genom obsahuje příbuzný gen *c-src*.

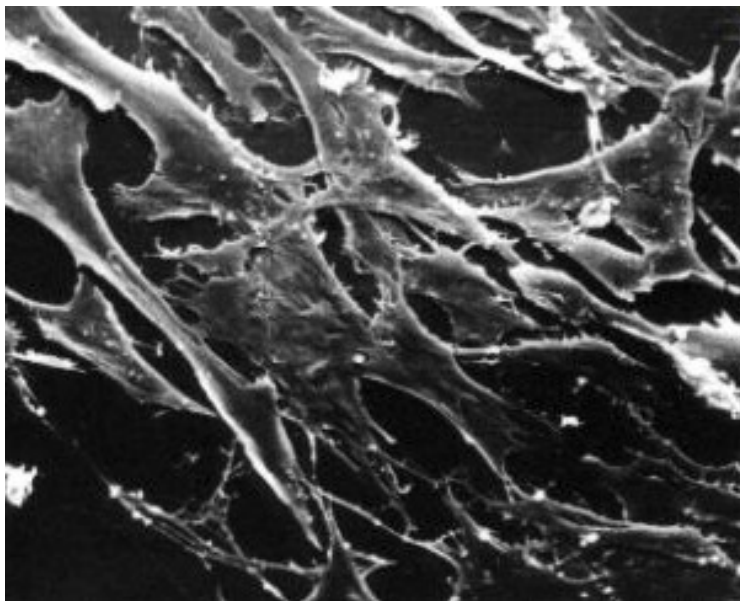
Později se ukázalo, že řada retrovirů je onkogenních. Bylo též prokázáno, že *src* není jednoznačně retrovirový gen, ale spíše téměř přesná kopie genu nalezeného ve všech kuřecích buňkách.

Tento normální gen, tzv. **protoonkogen** je v retroviru modifikován (aktivován) tak, že působí po přenesení do buněk nádor.

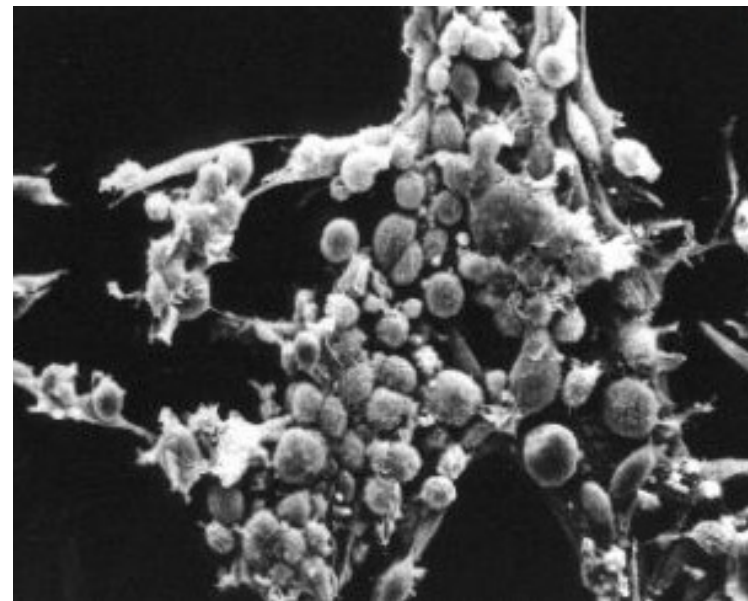
Objev s onkogeny příbuzných sekvencí v eukaryotickém genomu stimuloval úsilí transformovat normální buňky DNA stejným způsobem jaký užívají retroviry.

Normální a transformované myší fibroblasty

buňky normální

buňky transformované virovou DNA

Charakterizace (proto)onkogenů

Protoonkogeny lze dělit podle :

➔ lokalizace jejich produktu na ty, které kódují

- 1) sekreční proteiny
- 2) proteiny buněčného povrchu
- 3) cytoplasmatické proteiny
- 4) jaderné proteiny

➔ funkce jejich produktů na

- 1) růstové faktory (např. sis, hst),
- 2) receptory pro růst. faktory (např. fms, kit, erb B),
- 3) cytoplasmatické proteiny - protein kinázy (např. raf) a G-proteiny (např. ras),
- 4) jaderné proteiny (např. myc, myb, fos, jun)

Jaderné protoonkogeny jako jsou c-myc, c-fos, c-jun, c-myb tzv. **geny rané odpovědi** (*immediate early genes*) a jejich produkty jsou proteiny vážící se na DNA a fungující jako tzv. **transkripční faktory**, které regulují transkripci pozdních genů.

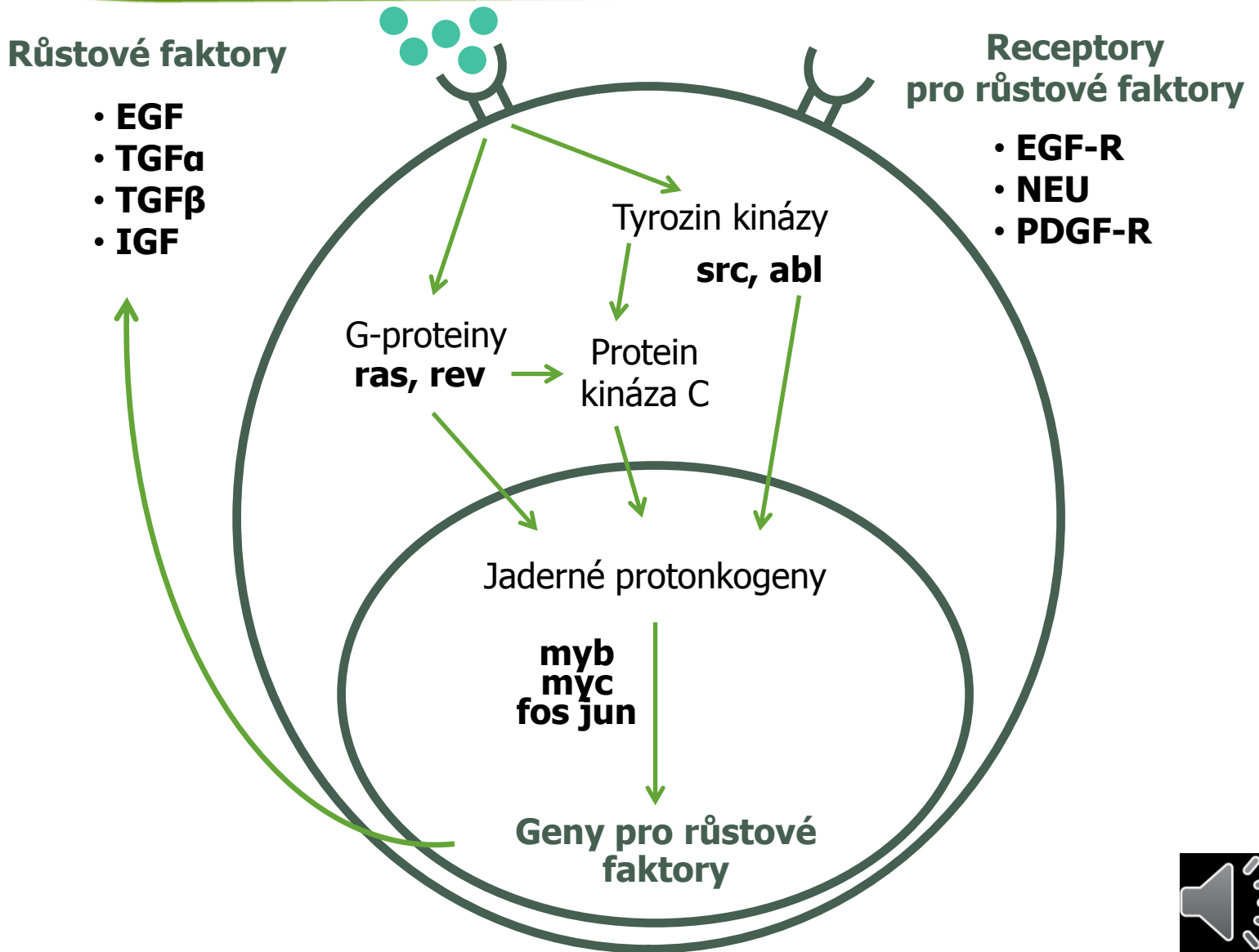
Jsou většinou **aktivovány overexpresí**, která může být **indukována různými způsoby**:

- **translokací** (Burkitt lymphoma)
- **inercí retroviru** (spíše v experimentálních systémech)
- **amplifikace genů** - to je obecný mechanismus aktivace jaderných protoonkogenů a byla pozorována u řady nádorů.

Přenos signálů a růstová regulace v eukaryotických buňkách

reprezentativní protoonkogeny v signálních drahách

Růstová stimulace a inhibice

Mnoho protoonkogenů kóduje proteiny mající vztah k růstově stimulačním signálům přecházejících z vnějšího prostředí do nitra buňky.

Růst buňky je deregulovaný, jestliže mutace v protoonkogenu způsobí trvalou aktivaci růstově stimulační dráhy.

Toto souvisí se signály, které si navzájem předávají buňky v tkáních. Jedny buňky uvolňují růstové faktory, (glyko) proteiny, které se pohybují mezi buňkami a po vazbě na vhodný receptor na povrchu jiných buněk vyvolávají kaskádu dějů, které přenáší tento signál přes cytoplazmu až do jádra.

V jádře pak proteiny nazývané transkripční faktory odpovídají tím, že aktivují řadu genů, které pomáhají buňce procházet buněčným cyklem.

Podobně funguje i přenos růstově inhibičního signálu zprostředkovaného proteiny kódovanými nádorově supresorovými geny.

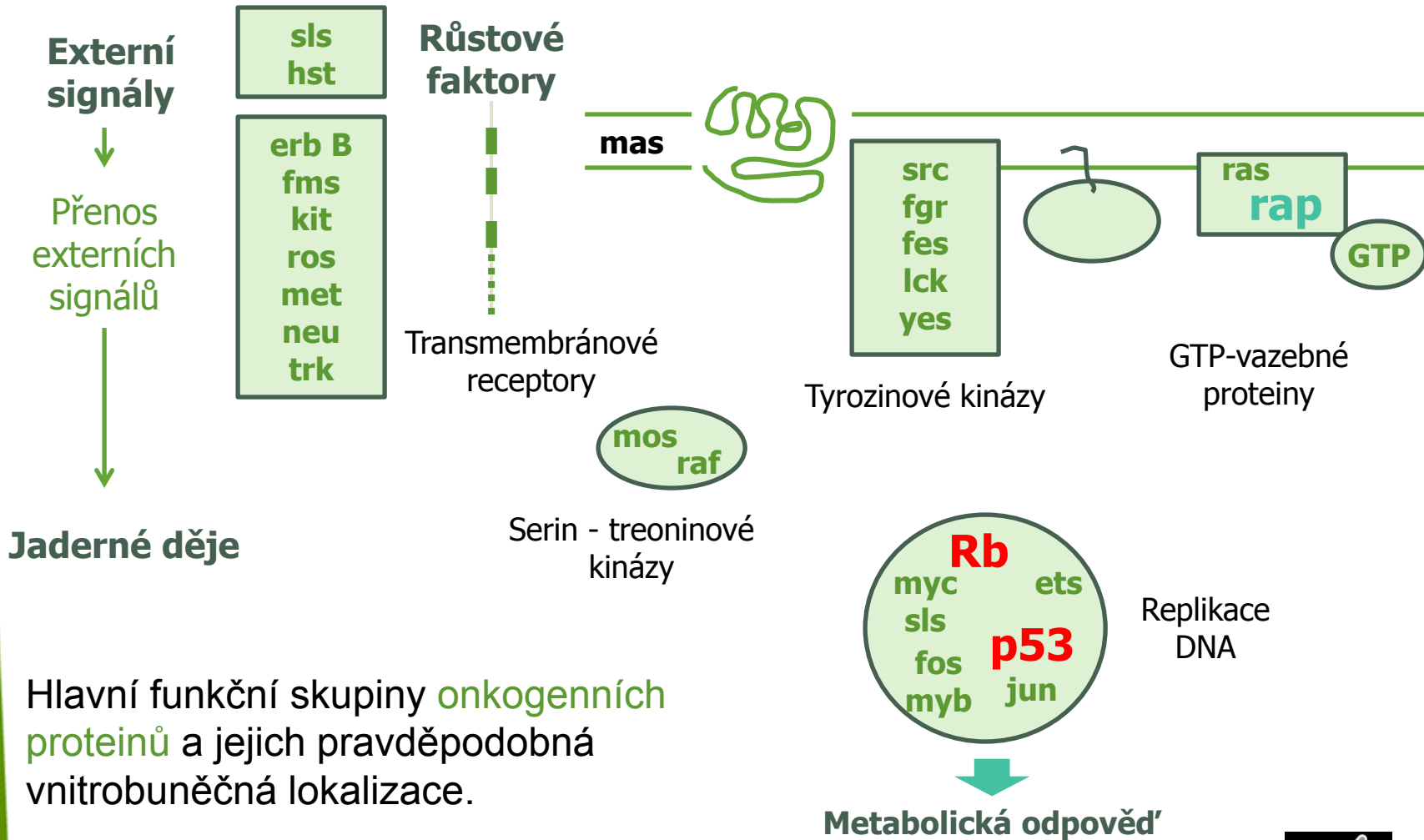
V normální buňce je rovnováha stimulačních a inhibičních signálů pečlivě regulována, protože to souvisí s regulací buněčného cyklu, který je rozhodující pro buněčnou proliferaci a diferenciaci.

V nádorové buňce je v důsledku změn v signálních drahách organizace buněčného cyklu narušena.

Onkogeny a nádorově supresorové geny

Hlavní funkční skupiny onkogenních proteinů a jejich pravděpodobná vnitrobuněčná lokalizace.

Nádorově supresorové geny

Mutace podle funkce

Mutace protoonkogenu vedoucí k transformaci můžeme funkčně rozdělit do dvou tříd:

- **získání funkce (*gain-of-function*)**

aktivita protoonkogenu vzrůstá a má za následek abnormální nebo nadměrnou růstovou stimulaci

- **ztráta funkce (*loss-of-function*)**

vede k inaktivaci represorové složky, která normálně negativně ovlivňuje buněčnou proliferaci (nádorově supresorové geny - p53, RB, geny pro antiproliferační molekuly -TGF β , TNF α , interferon γ)

V obou případech je **výsledkem nadměrná stimulace růstu.**

Geny kritické pro vývoj nádorů spadají do dvou kategorií: dominantní a recesivní

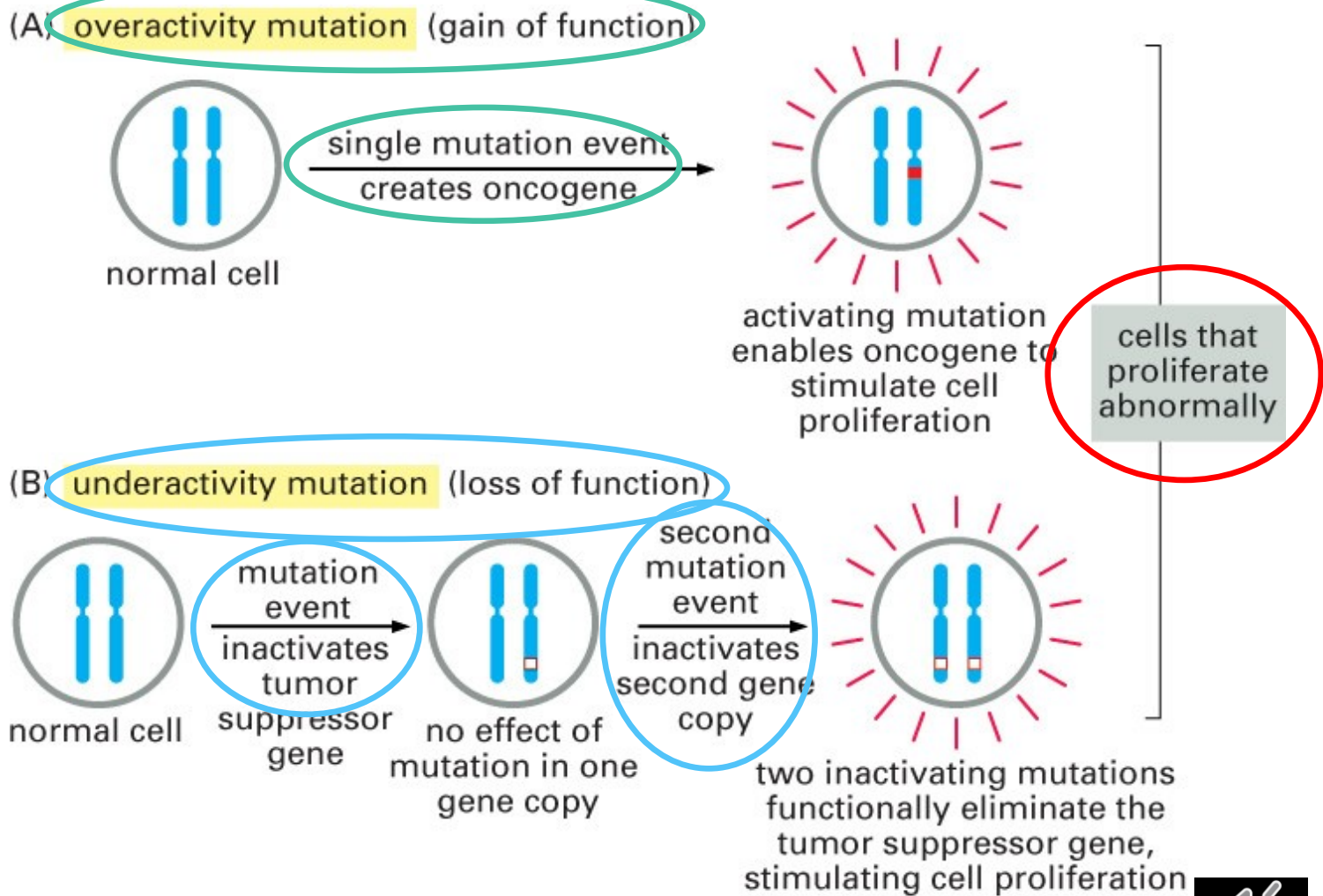

Figure 23–24. Molecular Biology of the Cell, 4th Edition.

Tři způsoby aktivace a změny protoonkogenu v onkogen

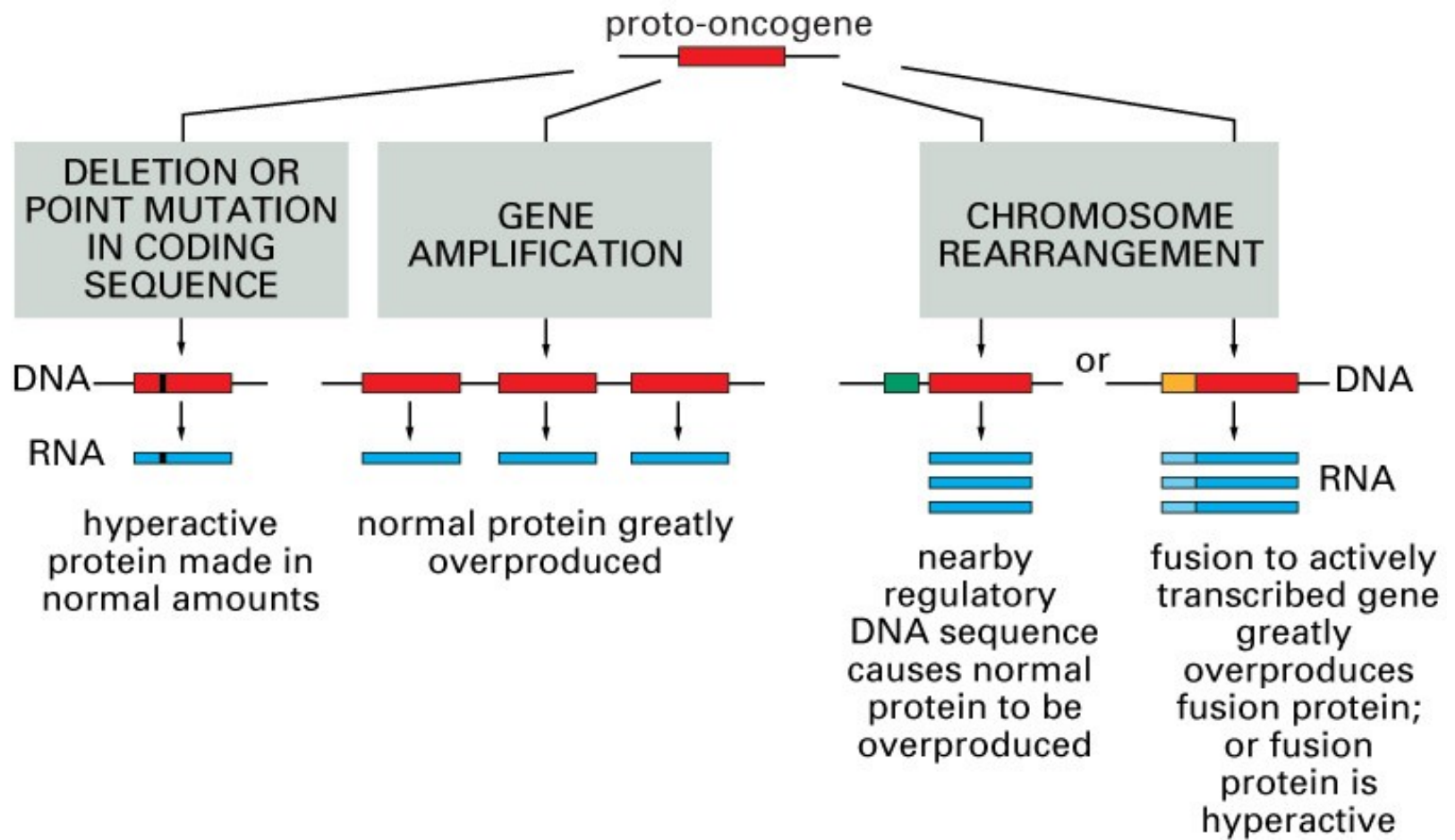
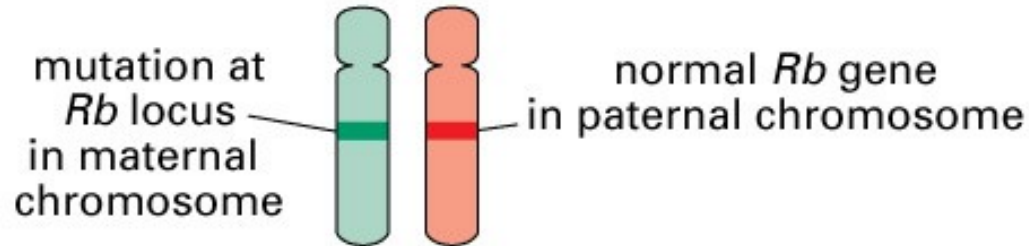

Figure 23–27. Molecular Biology of the Cell, 4th Edition.

Šest způsobů ztráty zbývající dobré kopie nádorově supresorového genu

HEALTHY CELL WITH ONLY 1 NORMAL *Rb* GENE COPY

POSSIBLE WAYS OF ELIMINATING NORMAL *Rb* GENE

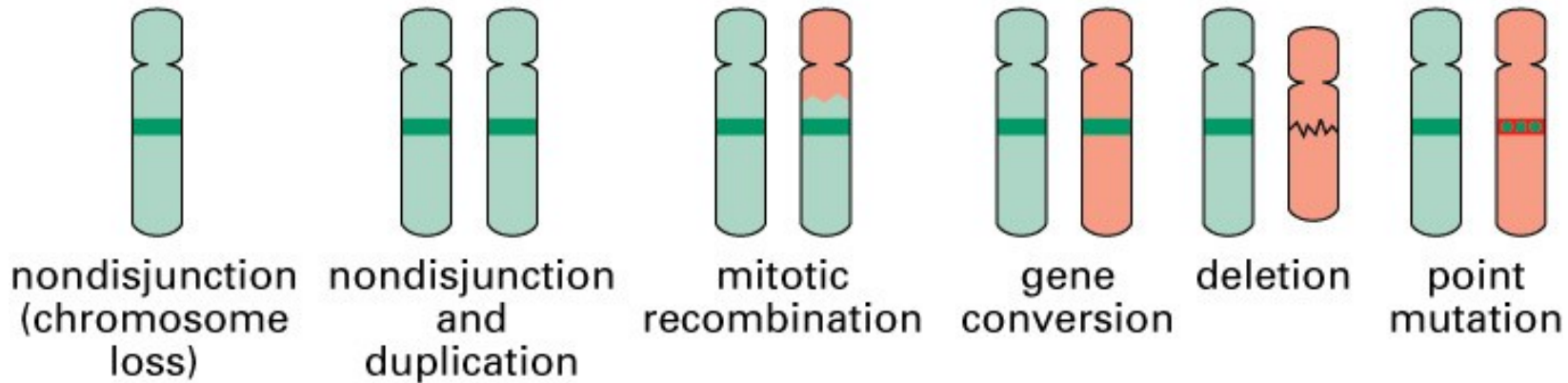
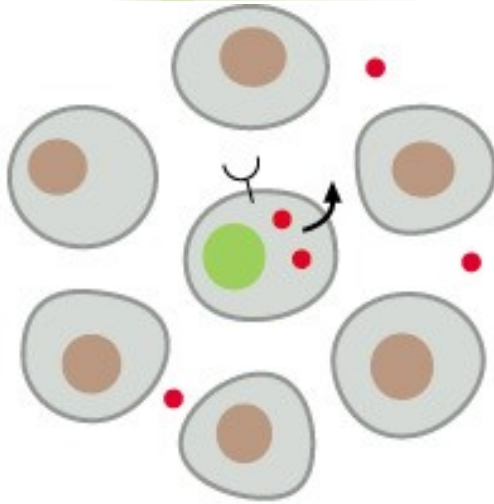

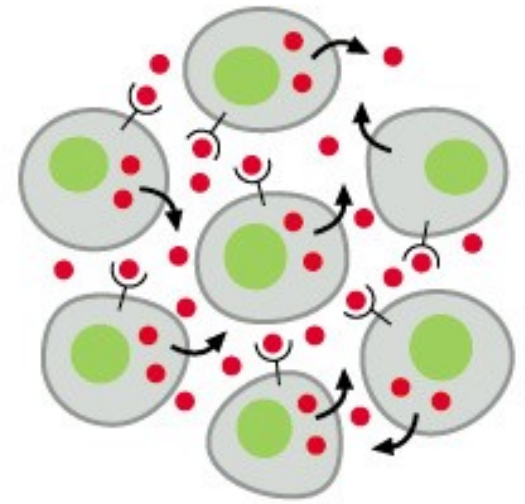
Figure 23–29. Molecular Biology of the Cell, 4th Edition.

Autokrinní signál

Signál pouze z jedné buňky – buňka obdrží slabý autokrinní signál

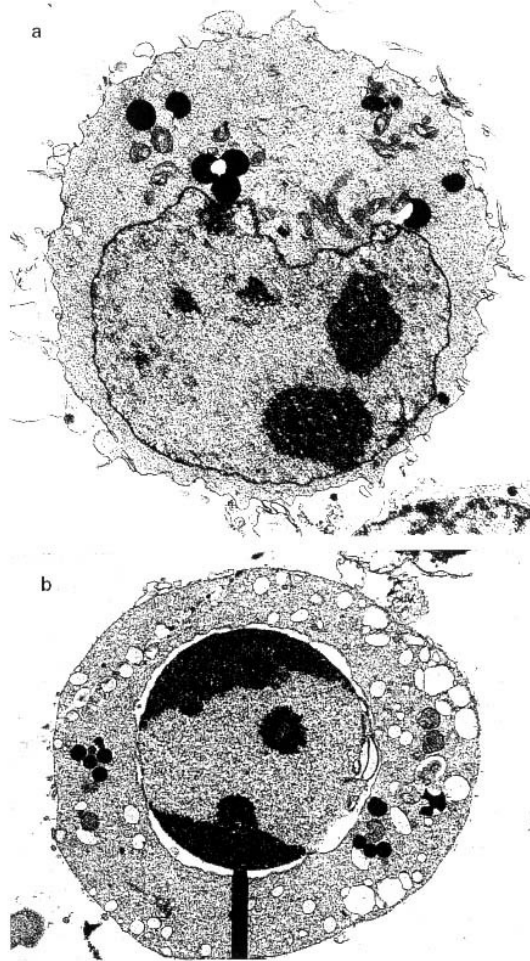
Ve skupině stejně signálujících buněk dostává každá buňka silný autokrinní signál

Figure 15–6. Molecular Biology of the Cell, 4th Edition.

Při buněčné transformaci a karcinogenezi se uplatňují **autokrinní mechanismy** (vznik autokrinní smyčky) - neplánovaná produkce růstových faktorů buňkami nesoucími odpovídající receptory nebo aberantní exprese recep

Zpětnovazebné mechanismy kontroly b. dělení

Buňka je vybavena také **zpětnovazebnými mechanismy**, které mohou působit proti neobvyklým změnám v procesu bun. dělení.

Apoptóza - schopnost buňky spáchat za určitých podmínek „sebevraždu“, tj. jestliže její základní komponenty jsou porušeny nebo jestliže je její kontrolní systém deregulován. Tak působí např. poškození chromozomální DNA.

V tomto procesu se účastní také **specifické geny** např. **p53** nebo **bcl-2**. Mutace těchto genů pak způsobují **poruchy apoptózy**. Bylo zjištěno, že neschopnost apoptózy přispívá ke vzniku nádorů a k jejich **rezistenci k terapii**.

Shrnutí molekulárně genetické podstaty nádorového onemocnění

- primární pro vznik nádoru jsou změny vyvolané jak **genetickými** (mutace v DNA) tak **negenetickými příčinami** (ovlivnění exprese genů)
- karcinogeneze je **několikastupňový proces založený na poruše genetické homeostázy** a pouze dílčí změna v kterémkoliv článku ke vzniku nádoru nevede
- ke vzniku nádoru může vést jen **kombinace poruchy několika různých mechanismů**, přičemž cesty, kterými se tak děje mohou být velmi rozdílné
- byly nalezeny velké **individuální a mezidruhové rozdíly i tkáňová a orgánová specifita** ve spojitosti se vznikem nádorů
- na vzniku nádoru se mohou významně podílet **látky z vnějšího prostředí**

Typy genů zásadní pro rozvoj nádorů

„**Gatekeepers**“ – **recesivní** geny, které **přímo** regulují (limitují) růst nádorů buď inhibicí jejich růstu nebo indukci jejich smrti.

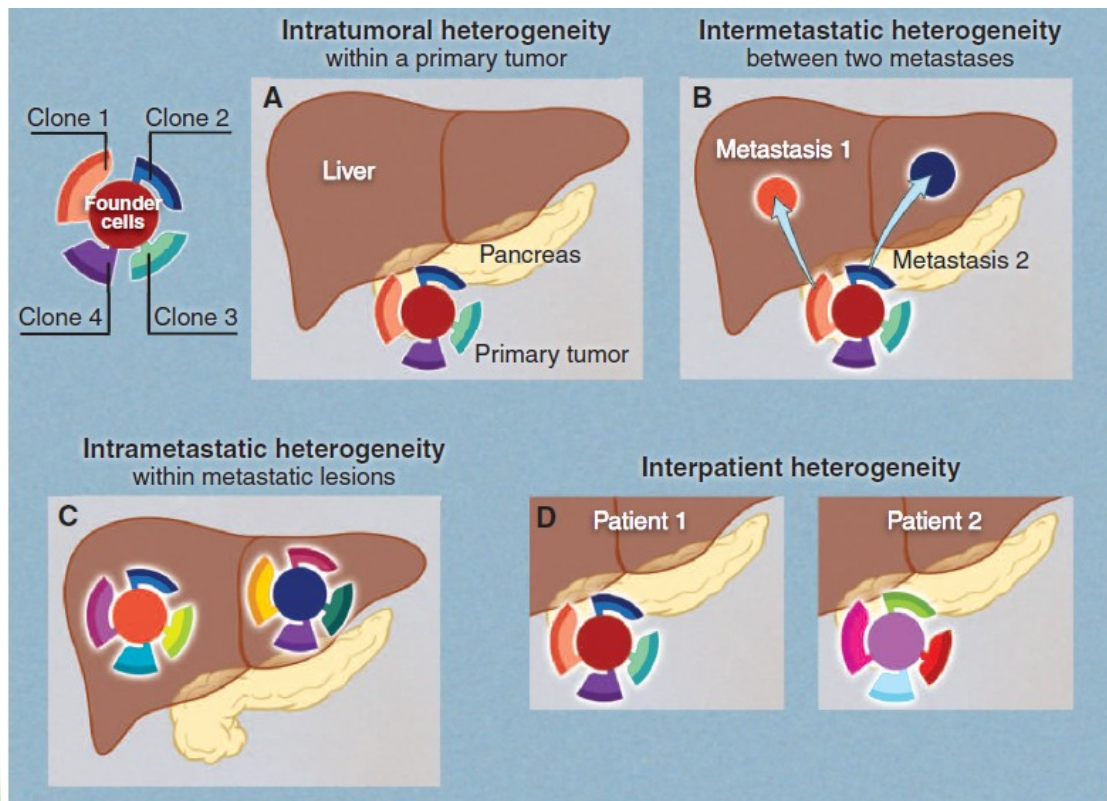
„**Caretakers**“ - jejich inaktivace navozuje genetickou nestabilitu a ta pouze **nepřímo** indukuje růst nádorů zvyšováním mutační rychlosti.

APC, p53 - jsou zároveň „gatekeepers“ i „caretakers“

4 typy genetické heterogenity nádorů

Primární nádor pankreatu a jeho metastázy v játrech

Mutace primárního nádoru vytváří **klonální heterogenitu** (základní mutace a 4 subklony).

- A) **Intratumorální heterogenita** – mezi buňkami prim. nádoru
- B) **Intermetastatická heterogenita** – mezi různými metastázami téhož pacienta
- C) **Intrametastatická heterogenita** – mezi buňkami každé rostoucí metastázy
- D) **Heterogenita mezi nádory** různých pacientů. Mutace v základní buňce nádoru jsou zcela odlišné.

„Oncogene addiction“

Nádorové buňky obsahují mnohonásobné genetické a epigenetické abnormality. Přesto je mnohdy jejich růst a přežití narušeno inaktivací jednoho či několika málo onkogenů (**oncogene addiction**).

Identifikace této „**Achilovy paty**“ u specifických nádorů je základem **cílené molekulární terapie** (např. aktivace c-myc u hemopoetických buněk vede k T-buněčné či myeloidní leukémii).

Mnohastupňový proces karcinogeneze není jen prostým součtem účinků aktivace mnoha onkogenů a inaktivace mnoha nádorových supresorů. Proteiny kódované těmito geny hrají často **mnohonásobnou úlohu ve složitých a interagujících sítích signálové transdukce** v buňkách.

Na těchto poznatcích je založena terapeutická účinnost léků zasahujících specifické onkogeny:

Trastuzumab (Herceptin) – protilátka proti receptorové tyrosin kináze HER-2/NEU u pacientů s nádory prsu

Imatinib – proti bcl-abl onkogenu u CML

Gefitinib a erlotinib – proti receptoru pro EGF u nádorů plic (NSCLC), pankreatu a glioblastomu.

Využívá se rovněž konceptu tzv. syntetické letality – při mutaci jednoho genů buňka přežívá, ale mutace v obou genech způsobí buněčnou smrt.

Souhrn

- ▶ Většina lidských nádorů je způsobena více postupnými změnami , které se vyvíjejí v průběhu 20-30 let
- ▶ Každá z těchto změn přímo nebo nepřímo zvyšuje poměr mezi buněčným dělením a smrtí, tj. každá změna způsobuje selektivní růstovou výhodu v dané buňce
- ▶ Předpokládá se, že existuje asi 140 genů, jejichž mutace přispívají k vývoji nádorů (tzv. Mut-driver genes). Jsou pravděpodobně další geny (Epi-driver genes), které jsou změněny epigenetickými mechanismy a způsobují selektivní růstovou výhodu
- ▶ Známé driver geny fungují přes desítky signálních drah, které regulují 3 zásadní buněčné procesy: určení osudu buňky, buněčné přežití a udržení genomu
- ▶ Každý individuální nádor (dokonce stejného histopatologického subtypu) se liší s ohledem na své genetické změny, ale dráhy ovlivněné v různých nádorech jsou podobné
- ▶ Genetická heterogenita mezi buňkami jednotlivých nádorů vždy existuje a ovlivňuje odpověď na terapii
- ▶ V budoucnosti by příslušný plán terapie pro nádorového pacienta měl vycházet z odhadu složek jeho základního genomu a genomu jeho nádoru
- ▶ Informace ze studia nádorového genomu mohou také pomoci zlepšit metody pro prevenci a brzkou detekci nádorů, což je základní pro snížení úmrtnosti

Doplňující články ke studiu

- ▶ Weinstein IB, Joe A., Oncogene addiction, Cancer Research 2008, 9, p. 3077
- ▶ Felsher DW, Oncogene addiction versus oncogene amnesia: perhaps more than just a bad habit? Cancer Research 2008 9, p. 3081
- ▶ Bodmer W., Genetic instability is not required for tumor development, Cancer Research 2008 10 p. 3558
- ▶ Loeb LA et al. Cancers exhibit a mutator phenotype: Clinical implications, Cancer Research 2008 10, p.3551
- ▶ Felsher DW, Cancer Res 2008, 68, 3081-6: Oncogene addiction versus oncogene amnesia: perhaps more than just a bad habit?
- ▶ Vicente-Dueñas C et al., EMBO J 2013, 32, 1502-1513 Function of oncogenes in cancer development: a changing paradigm
- ▶ Bert Vogelstein et al., Science 2013, 339, 1546-1558: Cancer Genome Landscapes
- ▶ E-skripta Genotoxicita a karcinogeneze (J. Hofmanová) – str. 35-46

Imortalizace buněk

je nedílnou součástí karcinogeneze a zajišťuje neomezenou proliferaci buněk.

Existuje obranný **vestavěný buněčný** mechanismus proti neustálé proliferaci, který **sčítá a limituje celkový počet dělení buňky.**

Normální somatická buňka má omezený počet dělení, tj. limitovanou schopnost proliferovat a nastává ireverzibilní zástava růstu, tzv. **replikativní stárnutí (senescence) a smrt.**

Molekulárním nástrojem tohoto sčítání jsou segmenty DNA na koncích chromosomů tzv. **telomery**. Ty se při každém dělení zkracují a když dosáhnou kritické délky dochází k stárnutí a krizi. Jestliže tento sčítací systém funguje v nádorové buňce řádně, její nadměrná proliferace je přerušena předtím, než je nádor příliš velký.

Aktivací genu, který kóduje enzym **telomerázu**, který není v normálních buňkách, ale byl nalezen v nádorových buňkách, však dochází k **obnově telomerických segmentů** a to umožňuje buňce se nekonečně množit, tj. stát se nesmrtelnou.

Imortalizace zahrnuje také **inaktivaci specifických nádorově supresorových genů** jako jsou **RB a p53**, které se účastní regulace přechodu G1-S fáze buněčného cyklu a indukce apoptózy i dalších genů spojených s buněčným cyklem a apoptózou.

Telomery

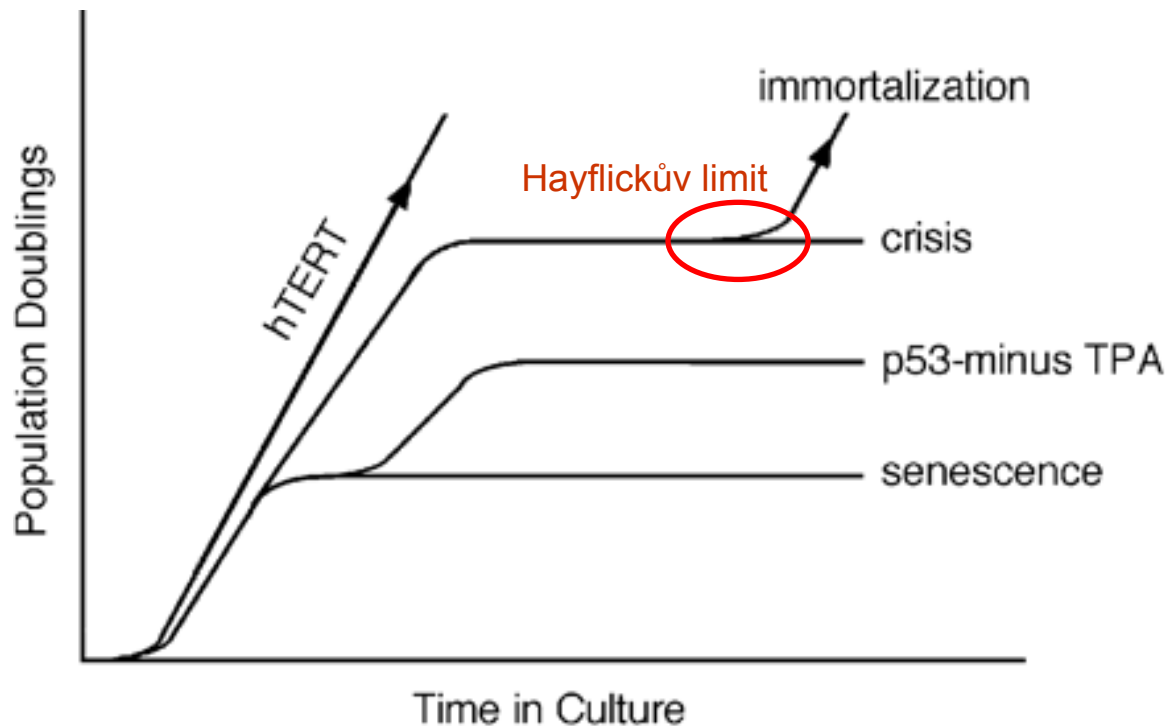
vysoce konzervované nukleoproteinové komplexy přítomné na koncích chromozómů a obsahují **tandemové opakující se sekvence DNA bohaté na guanin (TTAGGG)** obalené specifickými na DNA se vázajícími proteiny. Telomery tvoří **protektivní čepičku kolem genomové DNA** a zabraňují chromozomálním ztrátám a aberantním fúzím během mitotického cyklu. **Telomery se zkracují s dalšími buněčnými děleními**, což může způsobit genovou nestabilitu a změněnou genovou expresi.

Buňky procházejí **krizovým stadiem (Hayflickův limit)** nebo umírají. Zkracování telomer vybudí proliferativní stárnutí přes **aktivaci kontrolních bodů pRB a p53**, což vede u divokých typů p53 k zástavě proliferace. Dochází k bariéře v proliferaci charakterizované **dysfunkcí telomer, extrémní genomovou nestabilitou a rozsáhlou smrtí buněk** mechanismy závislými i nezávislými na p53.

Délka telomer koreluje s buněčným stárnutím, ale neexistují žádné důkazy pro jasnou korelaci na organizmální úrovni a korelace s délkou života člověka či jiných druhů.

Stadium terminální proliferační zástavy (TPA)

Normální buňky absolvují určitý počet dělení než navždy opustí buněčný cyklus a zůstanou ve viabilním neproliferujícím stavu – **senescence**. Při inaktivaci p53 se tyto buňky ještě nějakou dobu dělí a pak zastavují buněčný cyklus (p53-minus TPA). Při narušení jak p53 tak pRb/p16 (např. přítomností virových onkoproteinů), buňka obejde stav senescence a následně je zastavena ve stavu **krize**. Vyjíměčně (1 buňka z 10^7) může překonat krizi a stát se nesmrtelnou. Transdukce některých normálních buněk s expresním konstruktem hTERT může vyústit v **expresi telomerázy** a obejít stav senescence.

Heterogenita délky telomer

odráží genetické rozdíly a komplexní rovnováhu mezi procesy, které vedou k degradaci a těmi, které prodlužují telomery.

Např. buňky se sebeobnovnou kapacitou mají delší telomery než diferencované nebo telomery lab. myší jsou delší než u člověka.

Telomery jsou kratší u lidských somatických tkání ze starších lidí než u mladších jedinců nebo u zárodečných buněk.

Děti s genetickými nemocemi projevujícími se rychlým stárnutím tzv. **progerickým syndromem** (Down, Werner, At. telangiectasia) umírají v raném věku s tělem 90ti letých a jejich telomery jsou drasticky zkráceny.

Proces imortalizace buněk

Imortalizované buňky vznikající z krizového stadia (inaktivací p53 a pRB, overexpresí cMyc a Ras a v důsledku vážné genové nestability) obnovují funkci telomer **aktivací telomerázy**, alternativním telomery udržujícím mechanismem (ALT) nebo jiným adaptivním mechanismem.

Ve skutečnosti mají **nádorové buňky kratší telomery než jejich odpovídající normální buněčné typy**. Tyto telomery se dále zkracují během progresu nádoru a u myších exp. modelů, jsou zkrácené telomery spojeny se zvýšenou genetickou nestabilitou a zvýšenou nebo redukovanou spontánní malignitou v závislosti na genetickém kontextu.

Mnoho faktorů (genetických, nutričních, hormonálních, environmentálních, farmakologických) může modulovat udržování telomer a potenciál buněčného života.

Telomeráza

Telomery nejsou udržovány normálním replikačním procesem. U kmenových, nádorových a imortalizovaných buněk, je zkracování telomer zastaveno aktivací

Telomerázy - reverzní transkriptázy, která rozšiřuje telomerické TTAGGG opakované sekvence.

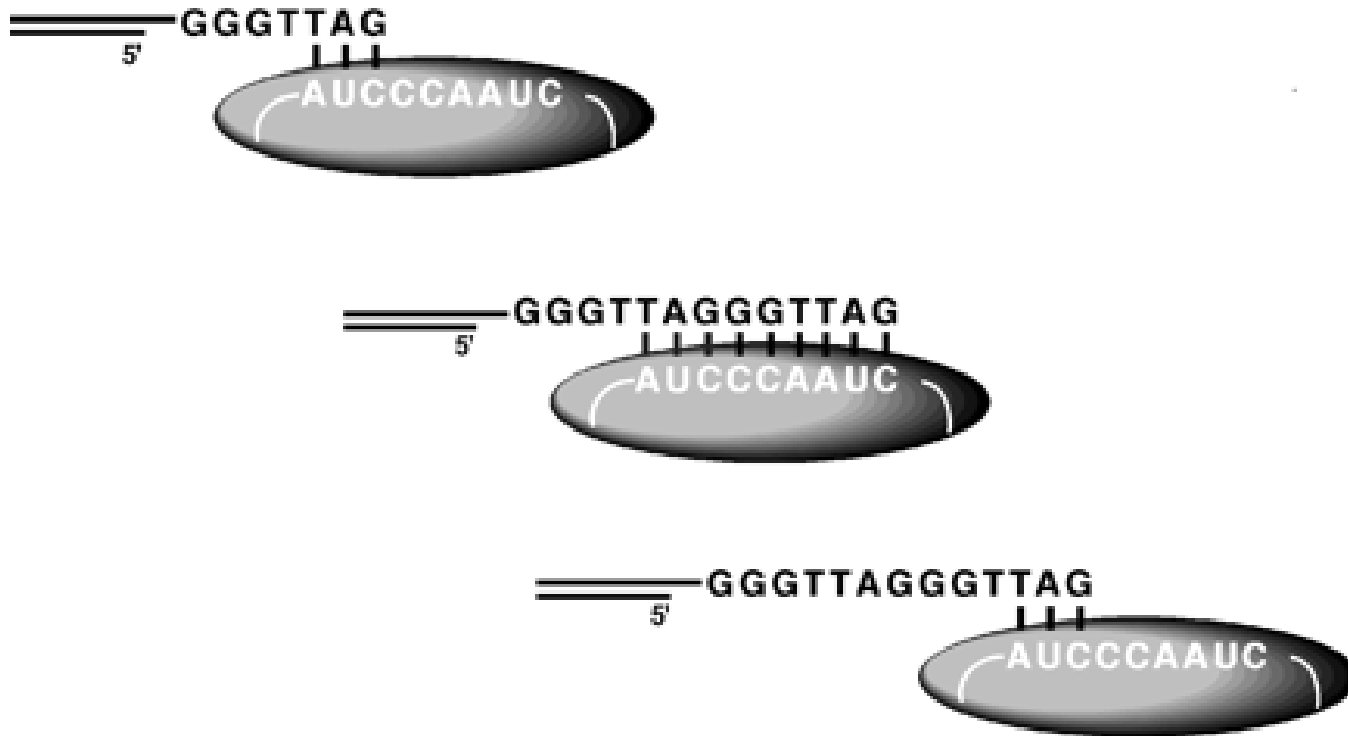
3 hlavní složky:

- s telomerázou spojený protein TLP1
- telomerázovou RNA -hTR
- telomerázovou katalytickou jednotku TP2 - lidská telomerázová reverzní transkriptáza.

Telomeráza používá svou RNA k navázání na telomery, zatímco katalytická proteinová jednotka syntetizuje DNA přímo na koncích chromozómů reverzní transkripcí templátu RNA.

Rozšiřování na guanin (G) bohatých telomerových vláken telomerázou

Holoenzym **telomeráza** obsahuje proteinové subjednotky včetně katalytické subjednotky s aktivitou **reverzní transkriptázy** a molekulu RNA, která slouží jako templát pro přidání **opakujících se motivů TTAGGG**.

Změny telomerázové exprese a aktivace

- ➔ Telomeráza je vysoce exprimována ve většině nádorů a kmenových buněk, středně v hyperplastických buňkách a velmi nízká nebo žádná v normálních diferencovaných tkáních a postupně se snižuje s věkem.
- ➔ Její exprese je spojena s vysokým proliferačním indexem a obnovným tkáňovým potenciálem, agresivitou nádorů, vysokým histopatologickým gradem a s proliferací cévního endotelu.
- ➔ Telomerázová aktivace a overexprese je často nezbytným a raným dějem v mnohastupňové karcinogenezi: vzrůstá rychle při chemické karcinogenezi a po zkrácení telomer. Telomeráza není ani onkogen ani nádorově supresorový gen, ale je regulována nahoru nebo dolů mnoha faktory a stává se důležitým predisponujícím dějem u karcinogeneze nebo cílené nádorové terapie.

Homeostáza systému telomery – telomeráza

je komplexní a je svázána s genetickými a environmentálními faktory.

Řada faktorů telomerázovou aktivitu

➔ snižuje

např. diferenciační činidla, epigallocatechin gallate (z čaje), antineoplastické látky - cisplatina, doxorubicin, protein fosfatáza 2, MAPK, tamoxifen, androgeny, volné radikály, inhibitory reverz. transkriptázy

nebo

➔ zvyšuje

např. chemické karcinogeny, mutace telomerických sekvencí, gamma záření, PKC, EGF, estrogeny

Vztahy mezi telomerázovou aktivitou a nádorovým onemocněním

jsou složité a jen částečně objasněné. Telomeráza může paradoxně buď podporovat nebo inhibovat tvorbu nádorů v závislosti na genetickém kontextu.

U nádorových buněk jsou telomery kratší a telomerázová aktivita obvykle následuje po zkracování telomer.

Ztráta funkce telomer při raném dělení zahajuje genetickou nestabilitu, zatímco v pozdějším bodě progresu nádoru absence telomerázy inhibuje růst. Tak zatímco inhibice telomerázy u ustanovených nádorů může být cenným terapeutickým přístupem, na věku závislé zkracování telomer může být rizikovým faktorem pro nádory tím, že umožňuje obejít kontrolní bod mortality.

Systém telomery-telomeráza představuje komplexní skupinu molekul interagujících navzájem a modulujících věk buněk, genetickou stabilitu a nádorovou transformaci.

Vnější zásahy mohou modulovat žití zvyšováním nebo snižováním délky života, ale s tímto přístupem jsou spojeny také odpovídající problémy.

Význam poznatků - telomery a telomeráza

Udržování telomer by mohlo být důležité pro prodloužení života, ale vzhledem ke složitosti fyziologických mechanismů na buněčné a zejména organizmální úrovni, nelze tento problém zjednodušovat.

Z onkologického hlediska, může nadměrná rexpese telomerázy zvyšovat riziko vzniku nádorů. Ačkoliv normální buňky s delší dobou života a udržovanými telomery se nejeví jako neoplastické, zpoždění fyziologické smrti může zvyšovat pravděpodobnost kontaktu s karcinogeny. Telomeráza sama také zvyšuje onkogenní potenciál predisponovaných buněk a je cílem protinádorových terapií.

Zatím se pozornost soustřeďuje na zvýšení doby života několika cílových buněk nebo snížení proliferujících nádorových buněk. Málo pozornosti je věnováno organizmální úrovni, mikro- a makroprostředí, ve kterém tyto buňky rostou jako normální nebo imortalizované nádorové buňky: tj. angiogenezi, růstovým a diferenciačním faktorům, cytokinům, hormonům, imunitnímu systému a environmentálním faktorům.

Zbývá odpovědět na otázky:

- ? - Je bezpečné prodlužovat lidský život použitím terapeutických látek?
- ? - Je lepší prodlužovat lidský život nebo zlepšovat kvalitu života?

Zkracování telomer může vést ke chromozomální nestabilitě a vzniku nádoru

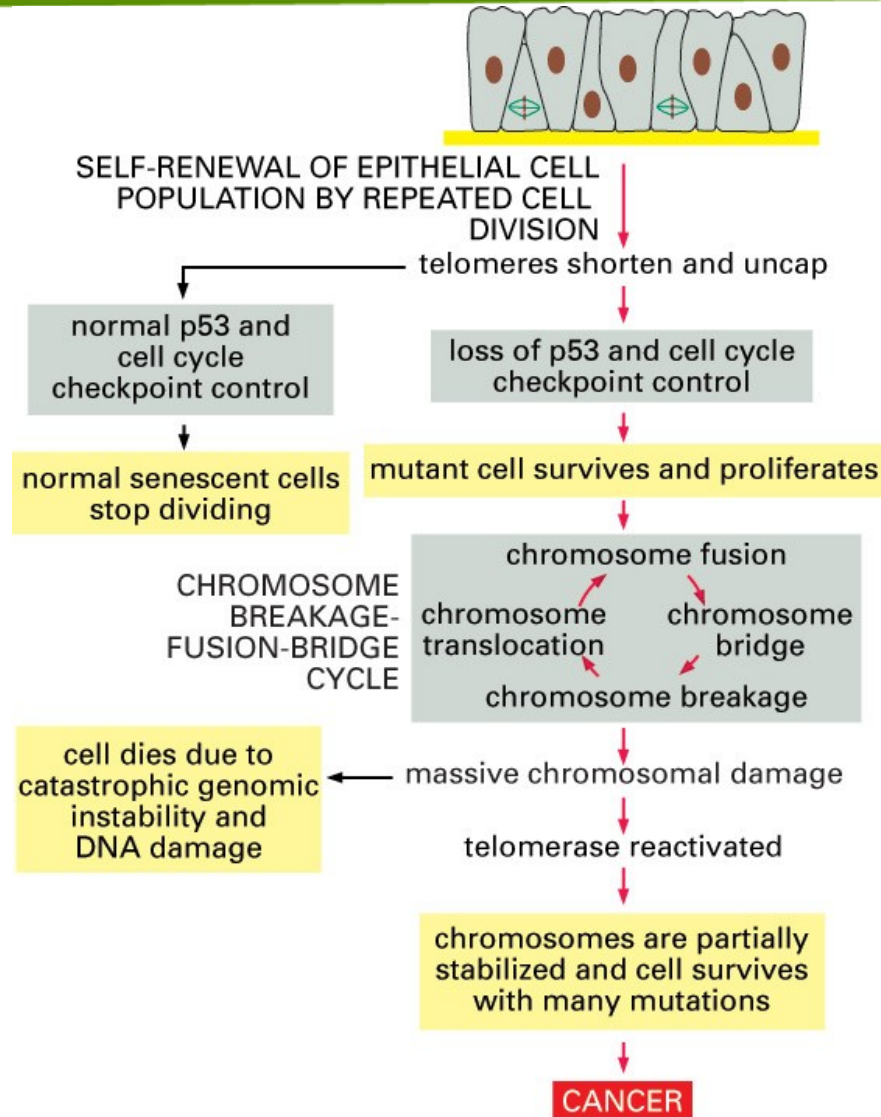
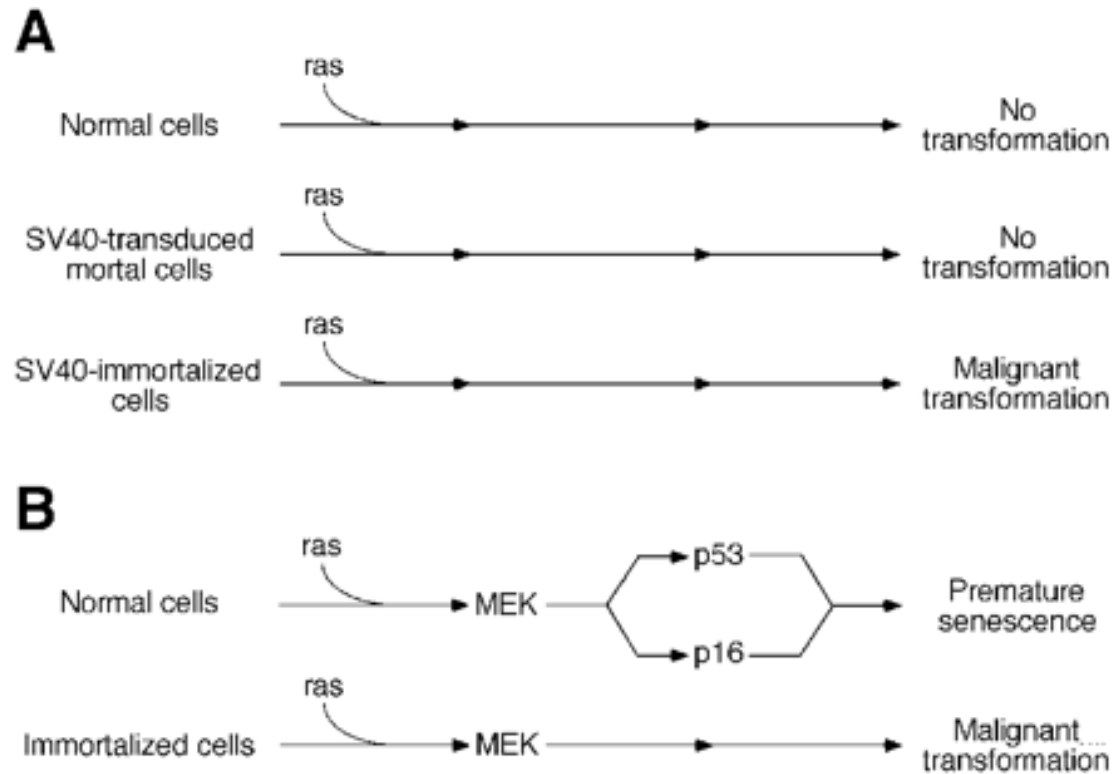

Figure 23–36. Molecular Biology of the Cell, 4th Edition.

Imortalizace je nutná, ale ne dostačující pro maligní transformaci

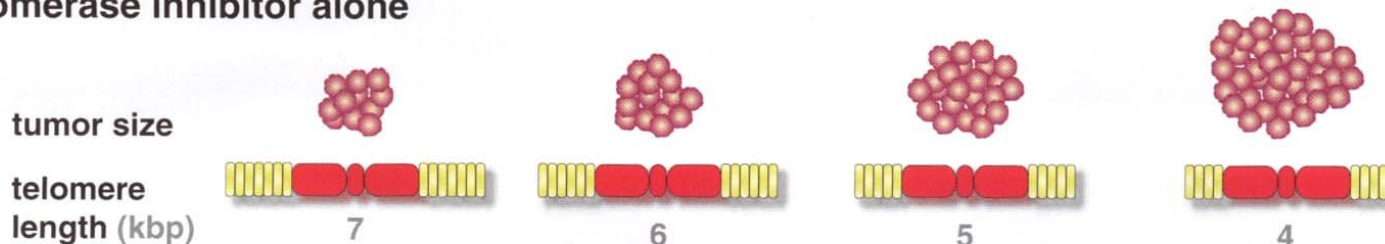
A) U řady modelů *in vitro* se ukázalo, že onkogeny (např. aktivovaný *ras*) mohou způsobit maligní transformaci imortalizovaných, ale ne normálních buněk. Aktivovaný *ras* způsobuje maligní transformaci SV40-imortalizovaných fibroblastů, ne však normálních fibroblastů nebo SV40-transdukovaných fibroblastů, které nebyly imortalizovány.

(B) Myší fibroblasty transdukované aktivovaným proteinem *ras* získávají konstitutivně aktivní signální dráhu MEK. U imortalizovaných buněk to může vyústit v maligní transformaci, kdežto u normálních buněk dochází k upregulaci p53 a p16^{INK4a} a předčasnému stárnutí (premature senescence).

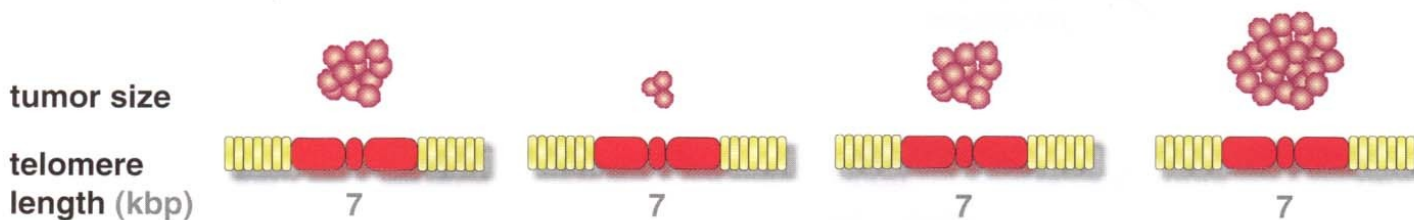

Inhibitory telomerázy a konvenční terapie

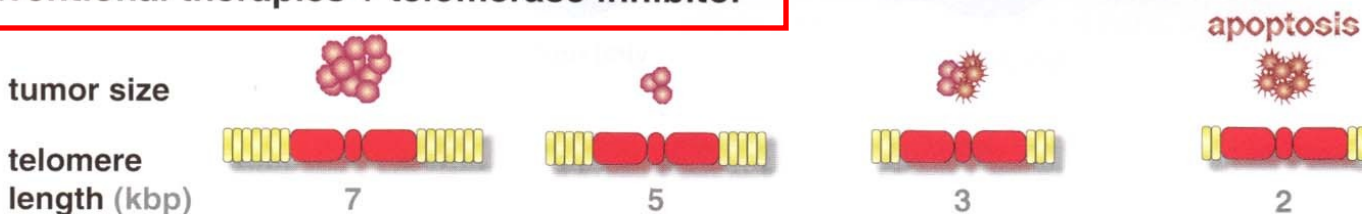
telomerase inhibitor alone

conventional therapies alone

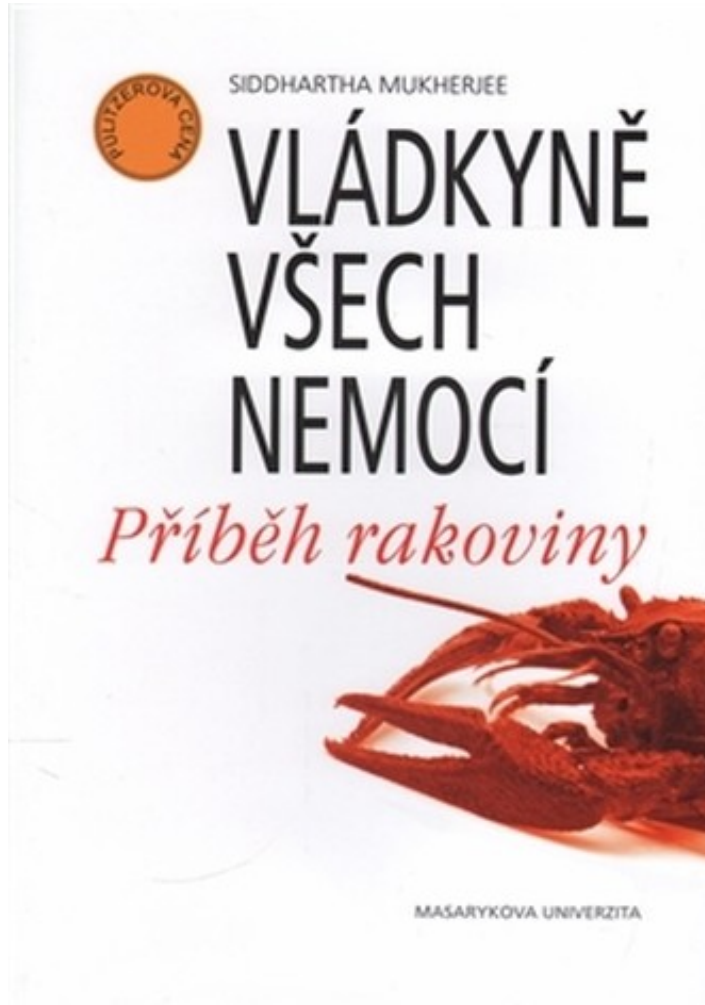

conventional therapies + telomerase inhibitor

time of treatment

Přeložil prof. Jan Šmarda

Vědecký thriller o rakovině, „vládkyni všech nemocí“, udivuje čtenáře celého světa svým strhujícím tempem a hluboce lidským vyzněním. Jeho autor Siddhartha Mukherjee, lékař, vědec a oceňovaný spisovatel, se na nádorové onemocnění dívá s precizností buněčného biologa, s nadhledem historika a se zaujetím životopisce. Výsledkem je úžasně poutavá kronika nemoci, s níž lidé žijí a umírají více než pět tisíc let. Mukherjee byl za svou knihu oceněn Pulitzerovou cenou (2011) a cenou deníku Guardian. Časopis TIME dílo zařadil mezi sto nejvlivnějších anglicky psaných knih od roku 1923 a New York Times Magazine mezi sto nejlepších odborných knih všech dob.

Kontrolní otázky k tématu

- Co jsou to protoonkogeny a jak z nich vznikají onkogeny?
- Jak fungují nádorově supresorové geny a jak mohou být inaktivovány?
- Jaké odvětví výzkumu přispělo k objevu onkogenů?
- Co jsou to retroviry?
- Dle jakých kritérií dělíme protoonkogeny?
- Jaká je funkce jaderných protoonkogenů, uveďte příklady?
- Jakými mechanismy mohou být protoonkogeny aktivovány na onkogeny?
- Jaké základní mutace protoonkogenů rozeznáváme a co je jejich výsledkem?
- Jakým způsobem může dojít ke ztrátě funkce nádorově supresorového genu?
- Dvě základní kategorie genů zásadních pro rozvoj nádorů
- Čím se vyznačují tzv. „driver“ geny a jejich mutace a jak fungují?
- Co chápeme pod pojmem „oncogene addiction“ a jaké je využití poznatků o takových onkogenech?
- Jakou roli hraje v karcinogenezi apoptóza?
- Jaké jsou v souhrnu hlavní poznatky o molekulárně genetické podstatě nádorového onemocnění?

Studijní materiál: E-skripta Genotoxicita a karcinogeneze (J. Hofmanová) – str. 35-46

Kontrolní otázky k tématu

- V čem spočívá imortalizace buněk?
- Co jsou to telomery, telomeráza a jak fungují u nádorových buněk?
- Hlavní složky telomerázy a jejich funkce
- Které faktory mohou ovlivnit telomerázovou aktivitu a jaký význam má její snížení (zvýšení)?
- Jak přispívá zkracování telomer ke vzniku nádorů?
- Jak souvisí zkracování telomer s genetickou nestabilitou?
- S funkcí kterých genů je imortalizace buněk spojena?
- Charakterizujte proliferační krizi, Hayflickův limit, senescenci a imortalizaci
- Jak mohou být poznatky o mechanismech fungování systému telomery-telomeráza využívány v terapii?

Studijní materiál: [E-skripta Genotoxicita a karcinogeneze \(J. Hofmanová\) – str. 56-63](#)

